

Fodor István Ferenc

BÉRELTÜK PÁKÁT

Pákapusztá. Ez a földrajzi név sokak számára nem mond semmit, pedig igen sok köze volt a Jászság egészéhez, majd egyre kevesebb részéhez, de a teljes kapcsolat csak a második világháború körül szűnt meg.

Az 1873-ban Jászfákóhalmán megjelent könyvatos újságban – a Jász-kürtben – Nagy Antal szerkesztő így határozza meg a helyzetét: „Páka pusztarész, mely 1600 négyszögölével számítva 240 955/1600 katasztrális holdat tesz, a jákóhalmi birtokosok egyetemes tulajdonát képezi, s egyes birtokosokat tekintve pedig mindenkit tényleges birtok kulcsa arányában illet.

E birtokrész – pár holdat kivéve – jó minőségű első osztályú föld, fekszik Páka pusztának északnyugati szögletén, Kecskemét város határától két oldalt bekerítve, keletről az apáti, délről a mihálytelki, nyugatról a kiséri részek tőzsomszédságában; nyugatról a két öles kecskeméti határút, északról pedig a Kecskemét-csongrádi nagy országos út választja el a kecskeméti határtól, tehát a közlekedésre és gazdálkodásra Kecskemét városát, mely egy jó órányira fekszik, tekintve – legelőnyösebb helyen létezik.” A szöveg további részéből az derül ki, hogy az 1850-es években történt meg a pusztá felosztása és községenkénti átadása. Kiderül az is, hogy kezdetben előnyös volt a „haszonbérileg kezeltetett” gazdálkodás, azonban a '60-as évek silány termése és a bérlő bukása miatt utána veszteséget termelt. A szerző a további részben indokaival az eladás mellett érvelt.¹⁴³ Mint majd e cikkből látható, ez a javaslat annyira nem talált kedvező fogadtatásra, hogy még legalább 70 évig Jáköhalma birtokában maradt, miután a többi település sorozatban túladdott a saját terület részén.

Miért van az, hogy ez a terület mégis annyira kiesett az emlékezet rostáján? Egyszerű az ok: míg Szentlászlópusztán, Kocséren és más pusztákon ma virágzó községek léteznek, Pákán – Bösztrőhöz, Kisbalázshoz és másokhoz hasonlóan – ma nincsenek állandó lakosok; legalábbis olyan mértékben, mely községgé szerveződéshez vezetett volna. Így mára Pákapusztá csak egy földrajzi név maradt Kiskunfélegyháza határában. S a hajdani pusztá különböző részein több jászsági település nevét is földrajzi névvé formálta az emlékezet, hirdelve, hogy itt valaha jászok gazdálkodtak:

¹⁴³

Jász-Kürt, 1873. 19. szám.

többek közt jákóhalmiak, akiknek hajdani épületére is földrajzi név emlékeztet.¹⁴⁴

Pákapusztá neve azonban mégsem vész el teljesen, mert volt egy jákóhalmi család, amely 1927-től 10 éven át itt gazdálkodott. A család egyik tagjával 1975-ben riportot készítettem a témáról.

Lukácsi Istvánné Menyhárt Veronika 1916-ban jákóhalmi családból született – azért Jásztelken, mert akkor éppen ott bérelt földet a család – , és 1996-ban, 80 éves korában halt meg jákóhalmiként egy budapesti útja során. A jászjácóhalmi Horváth Péter Honismereti Szakkörnek 1968 óta tagja, majd vezetőségi tagja volt haláláig. Ennek a beszélgetésnek akár azt a címet is adhattam volna, hogy *Egy néptanító élete*. Amiért mégis *Béreltük Pákát* lett a címe, annak az az oka, hogy Veronka néni 11 éves korától tíz évet töltött Pákapusztán, amely időszak több vonatkozásban meghatározta mind az ő, mind a családja életét. Ha akkor nem ott él, akkor valószínű, hogy nem Kiskunfélegyházán, hanem Jászberényben végzi el a tanítóképzőt. És az is

¹⁴⁴ Kiskunfélegyháza és környéke földrajzi nevei. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Bp. 1997.

valószínű, hogy nem Szakmáron és Bócsán tanít kezdő pedagógusként, ugyancsak a Kiskunságban. Hiába jött haza tanítani 27 éves korában – a még élő négy testvére közül csak egy jött vissza szülőfalujába, hárman ott alapítottak családot, ott maradtak –, egész életében folyt a rokonlátogatás a Jászság és a Kiskunság között. S folytatódott ez „második rokon szinten” napjainkig az unokatestvérek között. Amikor a honismereti szakkörrel 1969-ben egy mikrobuszos kirándulást tettünk arra, még találkozhattunk Kiskunfélegyházán az egyik testvérrel.

De idézzük fel a több mint 30 évvel ezelőtti visszaemlékezést:

– *Veronka néni! Beszéljen egy kicsit a családról, az ősokról!*

– A Menyhártok 1703-ban¹⁴⁵ tűntek fel először az anyakönyvben.

Azt nem tudom, hogy honnét jöttek. Édesanyám Solti volt: ez a név ma már nem ismeretes a faluban.¹⁴⁶ Édesapám 26 éves korában nősült meg itt Jászfákóhalmán, 1889. május elsején. Édesanyám árva lány volt: az ezernyolcszázhetvenes években volt itt egy kolera járvány, az vitte el a szüleit. Emlékezett rá, hogy 4-5 éves lehetett, amikor mutatták neki: ott viszik őket a temetőbe. Édesapámék hatan voltak testvérek, ő volt a legöregebb. A család általában elég népes volt, volt olyan nagynénje, akinek 16 gyereke volt, de jellemző volt az akkori állapotokra, hogy csak kettő nőtt fel közülük. Mi is tizenegyen születünk, de csak heten nőttünk fel, a többiek meghaltak még kiskorukban. Gyakran előfordult, hogy ha egyet csengettek, csak legyintettek az emberek: „Á, kis halott!”¹⁴⁷

Édesapámnak is volt néhány hold földje, meg édesanyámnak is, így, amikor összekerültek, tíz hold körüli földjük volt. A Menyhártok földje kint volt a Bodó-gyepen,¹⁴⁸ a Menyhártok utcája pedig a mostani Honvéd¹⁴⁹ utca volt, ott laktak egymás mellett mindnyájan.

¹⁴⁵ Valószínűleg 1705-ről lehet szó, mert ettől az évtől van meg a község anyakönyve.

¹⁴⁶ Megjegyzendő, hogy a valószínűleg Soltról származó család, ha fiúágon kihalt is – több más névhez hasonlóan – becézőnéven fennmaradt. Jászapátin ma is élnek Sótiak (hivatalosan ezen a néven), sőt Jákóhalmára is került egy család. A Sóti a jász kiejtés szabályai szerint (zöd, föld, bót, főt) módosult Soltiról Sótira (a nem ejtett „l” betű előtti magánhangzó hosszúra változott), sőt a „t” meglágyult „ty”-vé. Jákóhalmán ma az egyik Zsótér családot becézik Sótyinak, vélhetően azért, mert a férfiágon kihalt Solti család volt az ősök között.

¹⁴⁷ Az egyházi szokásrend szerint gyerek halott esetében egyet, felnőtt nő halálakor kettőt, felnőtt férfi halálakor pedig hármat csendült a lélekharang.

¹⁴⁸ Ma ott található a Kapitányréti erdő.

¹⁴⁹ Korábban Szent István utca. Jákóhalmi sajátosság, hogy a Szent István és Szent Imre (ma Sallai) utcák nevét a diktatúrában megváltoztatták a „Szent” miatt, viszont a Mátyás király utca maradhatott napjainkig.

Hat bátyám volt: János, Gábor, Pali, Sándor, Jakab és István. A Jakab jellegzetes név volt a faluban, mert ez a község védőszentje. Én voltam a legfiatalabb, és az egyetlen életben maradt lány. Meg kellett tanulnom verekedni, mert a bátyáim mellett mindig én húztam volna a rövidebbet.

– *Gondolom a tíz hold föld nem volt elég ekkora család eltartásához. Mivel foglalkoztak még?*

– Édesapámék a tizenégyes háború előtt eljárógtak Nagyváradra marháért. Részben vonaton, ameddig már kiépült, részben meg gyalog. Visszafelé többnyire gyalog, mert akkor már hajtották az állatokat. Volt olyan, aki húszat is megvett, és visszafelé eladogatta. Többen összetársultak, és egy egész nagy falkát hajtottak hazafelé. Beletelt egy hét is, mikorra hazaértek, mert a nagyobb városokban megálltak árulni. A századforduló után már nem volt ennyire kifizetődő a marhakereskedelem, meg a nagybácsik is megöregedtek, és egyre kevesebbszer mentek el.

Édesapám nem akarta a gyerekeket máshová adni, ezért bérelte a jásztelki pap tanyáját. Odaköltöztek. Ez az első világháború idején történt. Falszky nevezetű plébános volt akkoriban Jásztelken. Amikor a szüleim odamentek, azt mondta: „János! Én még minden bérlőmnek kereszteltem.” „Hát főtisztelendő úr, az már nem lesz nagyon jó, ha nekem is keresztel.” Mit ad Isten, csak keresztelni kellett, mert tizenhatban megszülettem. Az én születésem az egyik idősebb bátyámnak, Gábornak volt emlékezetes. Betöltötte a 18. évet és behívták katonának, csak annyi ideje maradt, hogy megvárja a keresztelőmet. Először a román frontra került, azután Doberdóból jött haza. Ő volt az egyetlen katona a testvéreim közül, mert a legidősebbet fel tudta mentetni édesapám a nagycsaládra való tekintettel: persze úgy, hogy Paray Imrét, a főjegyzőt „meg kellett kenni” néhány hízott disznóval. A többi testvérem a veszített háború miatt úszta meg a besorozást. Inkább azokat vitték el, akik tanultak, az én bátyáimnak pedig nem nagy kedvük volt tanulni. Aztán meghalt a jásztelki pap. Utódja Rigó Mátyás volt, helyi születésű. Fertelmes természetű ember volt. Nem lehetett kijönni vele. Nem volt messze a tanya, könnyen ki tudott járni, ott volt örökké, és mindig gáncoskodott. Így aztán otthagytuk. Ez már körülbelül 1920 után volt, mert a tanácsköztársaság idején még ott voltunk. Utána eljöttünk Csík Zoltán tanyájára, aztán meg a saját tanyánkra, amelyet édesapámék egybekelésük után építettek a földjükre. Ott laktunk egy évig. Akkor hallottuk, hogy a jákóhalmi papnak is van kiadó földje. Édesapám nyomban bement a paphoz, ahol váltott is valamennyi földet. A pap tanyájára viszont még nem lehetett kiköltözni, mert az előző gazda, Gyuri, ott lakott.

– *És Veronka néninek volt kedve tanulni?*

– Édesapám szerette volna taníttatni a gyerekeit, de nem nagy sikerrel. Sándor otthagytta a paraszti munkát, és elment inasnak Váci Mihály

berényi kovácsmesterhez. Utána elment a salgótarjáni vasgyárba. Jakabnak volt kedve tanulni, ő a berényi gimnáziumban kezdett, aztán – a pap tanyájára való költözésünket követően – az apáti gimnáziumba járt, mert könnyebb volt a nagyhalmi vasúti megállóhoz átjárni a dósai határba. Jakab azt mondta, hogy ő pap lesz, édesapám meg úgy vélekedett, hogy: „Ahogy akarod, fiam.”

Én kis növésű voltam, alig 150 cm, étvágytalan, ezért betegesnek néztem ki, a bátyáim viszont mind 170 centi felett voltak. Hat éves koromban menni kellett volna iskolába, de kis termetem miatt édesapám másként gondolta. Szólt a plébánosnak, Magyar Jánosnak – ő volt az iskolaszék elnöke –, hogy ne kelljen még iskolába járnom. Olyan kicsi vagyok, és a falu is messze van. Ő először beleegyezett, de 8 éves koromtól már nem kaptam felmentést. Dósán akkor már volt tanyai iskola. A Nagyhalmon megvettek egy házat, átalakították, kivették a közfalakat, egy évig ott tanultunk. Odajárt a környékről a dósai és a jákóhalmi gyereksereg is. Lencse Mátyás volt a pedagógus, Dósáról járt ki tanítani. Kis idővel elteltével fogtak hozzá a későbbi nagyhalmi iskola építéséhez.¹⁵⁰

– *És hogyan kerültek kapcsolatba Pákapusztával?*

Volt Jákóhalma közbirtokosságának egy pusztája Kiskunfélegyháza határában: Pákapusztá. A jáász községek a török kiűzése után, mint ahogy megvették Szentlászlót, ugyanúgy megvették Pákát is. Közös birtok volt, melyet a községek felparcelláltak. A húszas években már csak Jákóhalmának, és egy másik jáász községnek volt meg a pusztarésze. Emlékszem rá, hogy a mihálytelki¹⁵¹ kő még megvolt, azon sokat üldögéltem. Édesapám már '21-ben bérbe akarta venni Pákapusztát, hogy majd a gyerekek megbirkóznak vele. A kecskeméti Fekete testvérek viszont ráígérték, és ők kapták meg 6 évre, így '27-ben járt le a bérlet. Ekkor édesapám összebeszél az öccsével, Sándorral – annak is volt 3 fia, 2 lánya –, és közösen kivették. Tavasszal volt az árverés, eljöttek a jákóhalmi tanácsházára a Fekete testvérek is, de esélyük sem volt, mert előzőleg nagyon kihasználták a földet, és nem fizették rendesen a haszonbért. Úgy gazdálkodtak, hogy kommenciós cselédeket¹⁵² fogadtak. Volt ott egy lakóépület is, melynek fenntartásáról a község gondoskodott. Ők viszont nem ott, hanem Kecskeméten laktak, nem tudom mivel foglalkoztak, de nem voltak szegény emberek. Csak kijártak néha megnézni a cselédeket, hogy dolgoznak, mint dolgoznak.

¹⁵⁰ A jáász dósai nagyhalmi tanyasi iskola a jákóhalmi határtól mindössze 200 méterre volt.

¹⁵¹ Jásztelek korábbi neve.

¹⁵² Természetbeni bérezésben részesültek.

Aratáskor már édesapám és a bátyáim lementek Pákára előkészíteni a talajt a vetéshez. Jóformán én maradtam itthon édesanyámmal. A gazdálkodásban a váltás Szent Mihálykor¹⁵³ volt, ehhez kapcsolódott a béresek, cselédek helyváltoztatása is. A juhászoknak Demeterkor¹⁵⁴ volt a váltás, mert akkor volt a birge becsukás.¹⁵⁵ Szent Mihálykor hagyták ott a tanyát, akkor leköltöztünk. Sándor bátyámék lovakkal mentek, azzal 15 óra alatt meg lehetett tenni a 100 kilométeres utat.

Én nagyon élveztem a várható kirándulást, mert nem volt jellemző a jáász emberre az utazgatás: volt, aki egész életében sem ment túl a falu határán. Mindennap, ahogy közeledett Szent Mihály napja, izgatottan vártam a költözési előkészületeket. Sándor bátyám gyerekei is otthagyták a munkát, és jöttek segíteni a csomagolásban, felkészülni az útra. Jöttek a szomszédok is elköszönni, de inkább siránkoztak, sajnáltak bennünket: „Elmentek, elvisz ez a János meghalni. Mi lesz veletek?” Édesapám nem volt már fiatal, 64 éves volt, mikor ebbe a vállalkozásba belekezdett, s egész új életet kezdett. Én meg kétségbe estem, hogy itthon maradunk, lebeszélük szüleimet az utazásról, pedig én úgy szerettem volna menni. Előzőleg ugyanis sokat meséltek Pákáról, az ott élő emberekről. Nagyon szerettem volna én is látni, és nem igazán tetszett, hogy a szomszédok sírva kérleltek bennünket a maradásra. Nem tudtam én azt, amit ők, hogy a családunk már mindent elintézett, és ezt nem lehet visszamondani.

– *Milyen volt a leutazás?*

– Ökrös szekérrel indultunk el, ekkor hajtottuk az egyéb jószágot is, ami mind az én nyakamba szakadt. Alig látszottam ki a disznók közül. Elindultunk a tanyáról alkonyat előtt a négyökrös szekérrel, hogy ne legyen túl melegünk. Sándor bátyám gyerekei, meg az én testvéreim is maguk elé vették a disznót, a növendékmarhákat, meg a birgét, és hajtották lefelé. Hol a szekér¹⁵⁶ előtt mentek, hol utána.

A mi bútorunk a szekéren volt, engem is felpakoltak a kocsiderékba. Nemcsak egy szekér volt, több is. Beértünk a faluba, aztán mentünk tovább Jászberény felé. Ott a kórház mellett haladtunk a Famosi úton. Amikor Berényből kiértünk rögtön „agyig” süllyedtek a szekerek a homokba. Nagyon húztak az ökrök. A jószágok is szügyig süllyedtek, akkor még a Famosi út nem volt kikövezve.

¹⁵³ Szeptember 29-én.

¹⁵⁴ Október 26-án.

¹⁵⁵ A juhokat (közismert jászsági néven birgéket) a legelőről ekkor terelték zárt téli helyre.

¹⁵⁶ A Jászországban általában az ökör húzta közeledési eszköz neve volt, a lóvontatású volt a kocsi.

Amikor Szelére értünk megálltunk egy kicsit. Ott zömmel cselédeberek éltek, mert nagybirtok volt. Az út mellé kiálltak a kisgyerekek, meg az öregek is. A falu szélén valahol letelepedtünk, aludtunk egy keveset, és napfelkelte előtt elindultunk; mert napközben azért csak meleg volt az ökrökre. Azok nem szeretik a meleget, hamar kifáradnak, amellet meg még homokban is kellett járniuk. A jákóhalmi határ nem homokos, nem voltak hozzászokva. Bizony csorgott a nyáluk. A kutya is oda volt kötve a kocsioldalhoz, az is a saját lábán ment. Aztán átmentünk Ceglédre, Nagykörösön, Kecskeméten. Másnap este sötétben érkezünk meg Pákára, a tanyára. Akkor még Városföld is Kecskeméhez tartozott, nem volt önálló község. Ezzel a Városfölddel határos Pákapuszta. Ez nem az ötös út mellett van, hanem attól keletre 3-4 kilométerre, Félegyháza határában. Mellette egy földút halad el, azon jártak régen a híres betyárok Kecskemétre. Az ökrökkel estére érkezünk meg. Az egyéb jószágokkal nem jöttek utánunk, hanem Ceglédet elhagyva földutakra tértek le, hogy a városokba ne hajtsák be a nagy falka jószágot. Ők hajnalra érkeztek meg, ha jól emlékszem. Valamelyik állat elkóborolt, és közben azt is keresni kellett.

– *És mi lett az itthoni földdel?*

– A saját földünket Jákóhalmán édesapám testvérei felfogták haszonbérbe.

– *Meddig voltak lent Pákán? Milyen volt az ottani élet?*

– Mi kitöltöttük Pákán a 10 évet, közösen gazdálkodtunk. Volt lenn két lakóépület, ahol 4 család is lakhatott. Mi a rosszabbik épületbe költöztünk, de '30 körül építettek egy újat. Eben sokan segítettek, voltak többen Jákóhalmáról is, ott volt Urbán, meg Lengyel Medárd, akit a fal agyonütött később.¹⁵⁷ Ha volt valami javítani való az épületeken, mindig jákóhalmi mestereket küldött ki a község. Nem kellett messzire járni iskolába, mert ott volt néhány száz méterre a koháryszentlőrinci¹⁵⁸ területen lévő iskola. Ez már Kecskeméhez tartozott, ott jobban megjött a kedvem a tanuláshoz. Itthon Lencse Matyi nagyon gyakran berúgott, és sokszor nekem kellett tanítani. Az új helyen rendszeresebben jártam iskolába, nem kellett az állatokkal foglalkozni. Ugyanis ott volt libapásztor és tanyásbéres is, akik lakást is kaptak. Kommenciót negyedévenként, pénzt havonta fizettünk nekik. Ott is kosztoltak. Árpa, rozs, kukorica, krumpli volt a természetbeni juttatás.

¹⁵⁷ Lengyel Medárd – 1949-ben a Béke Tsz egyik alapítója – a '60-as években házbontás közbeni balesetben halt meg.

¹⁵⁸ 1913-ig önálló község volt – történetünk idejében Kecskemét pusztája, majd 1950-ben ismét önállósodik ugyanazon a néven. Ma Nyárlőrinc néven önálló község.

Még elköltözésünk előtt, '24-ben, két bátyám, János és Gábor megnősült. Kettős lakodalom volt októberben, de János már a következő év februárjában meghalt. Megfázott, és tüdőgyulladást kapott. Így csak Gábor felesége jött velünk Pákára.

A többiek még nőtlenek voltak. És tudvalevő, ha nőtlen fiatal emberek, meg hajadon lányok elmennek egy idegen vidékre, könnyen gyökeret vernek, megnősülnek, férjhez mennek, ott is maradnak. Ugyanígy jártak a bátyáim, Pali is megnősült '31-ben.

Később Fazekas Ágoston földjét – aki Szolnok megye alispánja volt – felajánlotta édesapámnak a zárda főnöknője, ő az alispán leszármazottja volt.

Édesapám kivette haszonbérbe ezt a 150 holdnyi területe, Pali ekkor odaköltözött a feleségével. Sándor és István Pákán maradt.

Pár év múlva Gábor visszajött a feleségével a saját tanyánkra, Jákóhalmára, és itt lakott valameddig.

Az alispán-féle föld körülbelül 20 kilométerre volt Pákától. '37-ben Sándor is megnősült. Ekkor már a másik Menyhárt család vette bérbe Pákát, mert lejárt a 10 év. Gábor ismét lejött a vasút mellé, egy másik alispáni földre. A bérlés itt úgy történt, hogy kezességet kellett vállalni.

– *Mi történt a 10 év után?*

– Mikor megszűnt a pákai bérlet, édesapám szétosztotta a nyereséget a gyerekeknek. Minden bátyámnak 10.000 pengőt adott át. Közben megvettek 10 hold földet az öccsével Egyházyéktól.¹⁵⁹ Azért folyamodott édesapám a haszonbérletes munkához, mert így tudta foglalkoztatni a gyerekeket, akik nem tanultak. Én nem kértem a pénzből, mert engem tanítottat. '29 őszén bekerültem a zárdába Félegyházára, a polgári iskolába. Mindjárt második osztályba mehettem, mert Jakab bátyám, aki tanult ember volt, nyáron megtanította velem a németet, és az egyéb tudnivalókat.

– *Korábban már szó volt róla, hogy ő pap akart lenni. Megvalósult a terve?*

– Az ő pappá válása sem ment könnyen. Hatodikos korában már fel akarta vetetni édesapám, hogy kitaníttassák, de akkor az egri érsekség nem fogadta. Ráfogták, hogy gyenge, meg rossz a szeme. Nem akarták ingyen felvenni, édesapám meg sokallotta a tandíjat, ami nem volt kis összeg akkoriban. Azért csak elmentek Pesten a szemklinikára Magyar Jánossal¹⁶⁰együtt – ő volt a gyámja, segítője Jakabnak –, ahol megállapították, hogy a szemének semmi baja. Aztán meg abba kötöttek bele,

¹⁵⁹ Malomtulajdonos volt. Egy jákóhalmi mondókában is szerepel a neve: „Csoze, Csontos, Kőházi – Kismasinás, Egyházy...”

¹⁶⁰ Jákóhalmi plébános volt 1922-39 között.

hogy mit okozkodnak. Erre aztán elmentek a székesfehérvári püspökségre, ahol felvették teljesen ingyen. '32 júniusában ott szentelték fel. Utána Ercsibe került káplánnak, majd Kelenvölgybe,¹⁶¹ Pest mellé. Ott akkor építettek templomot. A szerencsétlen testvérem '37-ben meghalt vakbélgyulladásban. János és Jakab is csupán 29 évet élt.

– *Jákóhalmával tartották a kapcsolatot?*

Lélekben sokszor Jákóhalmán voltunk, gyakran haza is jártunk. A búcsút¹⁶² mindig számon tartottuk, mert ilyenkor általában hazajött valaki közülünk, aki a rokonokat, ismerősöket végigjárta. Sopánkodtak az itthoniak, hogy rossz sorsuk van, biztosan éhen halnak. Voltak, akik elmentek a faluból és teljesen elszegényedtek. Később édesanyám is elismerte, hogy érdemes volt lemenni Pákára, mert jó termőföldek vannak arra, és nem volt hiábavaló a fáradozás. Édesanyám '31-ben agyvérzést kapott Jakab hetében¹⁶³, a fél oldala teljesen megbénult. Egy orvosnak sikerült úgy rendbe hozni, hogy '36-ban már sok templomot és múzeumot végig tudtunk járni vele Pesten, mikor Jakabot meglátogattuk. A pákai bérlet lejártá után a szüleim elköltöztek Gáborhoz, az alispán földjére, mert ott volt lakás. Én intézetben voltam, még az is megfordult a fejemben, hogy apáca leszek, de aztán másként döntöttem. 1939. június 27-én kaptam tanítói oklevelet. Addig az intézetben voltam, és csak a szünetekben mentem haza nyáron, karácsonykor, húsvétkor. Havonta egyszer lehetett látogatni. Szüleim piaci napokon bejöttek hozzám, leültünk, beszélgettünk egy kicsit, aztán mentek vissza. Édesanyám betegsége miatt már nem nagyon tudott dolgozni, édesapám meg idős volt. Hol az egyik, hol a másik bátyámnál laktak, én pedig oda mentem a szünetekben, ahol éppen a szüleim tartózkodtak.

– *Tehát ekkor már a szülei is állandó kiskunsági lakosok voltak!*

– '39-ben kivették a Soltvadkert mellett lévő Bócsa község 900 hold földjét. A Greskovics család birtoka volt, valamilyen majornak hívták. Orgovánnyal és Bugaccal határos volt ez a terület. Itt laktunk '41 őszejéig. Futóhomokos volt a határ, sokszor megtörtént, hogy a böjti szél össze-vissza hordta a homokot. Nekünk ez nem tetszett, mert mi ilyen talajhoz nem voltunk hozzászokva. Ott nagyon elszegényedtünk. István meg Sándor el is jött onnan. Sándor a város határában vett földet, István meg legényember volt, elment Csávolyra. Később megnősült, és az apósához költözött. Miután megszereztem az okleveletem, Bócsán laktam, és ott tanítottam ősszel a zöldhalmi pusztai iskolánál. Bócsa teljesen tanyavilágból állt, húszvalahány-

¹⁶¹ Ma már Buda része.

¹⁶² A búcsú hetében: július végén.

¹⁶³ A Jakab-napot (július 25.) követő vasárnap.

ezer hold volt a határa. A belterület csak néhány ház volt. Most már egész szépen kiépült, jártam arra azóta.¹⁶⁴

– *Ez már végleges állás volt?*

– Megüresedett egy tanítói állás ideiglenesen, és azt töltöttem be. Az iskolában minden vasárnap volt mise, és a gazdák utaztatták a plébánost. A mi kocsinknak is be kellett kapcsolódnia. Amelyik gazda elvitte a plébánost a közeli iskolába, akkor annál a gazdánál volt az ebéd. Mikor én ott tanítottam, és közben mise volt a plébánián, én is ott maradtam ebédre. Ott összeismerkedtem a főjegyzővel és a bíróval. Elmondtam nekik, hogy ki vagyok, szeretnék kinevezett lenni, mert az ideiglenesen megbízottat bármelyik pillanatban elküldhetik. A bíró fia a Szakmár községhez tartozó Felsőerek-Keserúteleken volt plébános, éppen ott volt ő is a bócsai plébánián. Említette, hogy ismert ő egy Menyhárt nevű papot, aki nem volt más, mint az én bátyám. Egyszeriben közeli ismerőssé váltunk.

'940. január 15. körül kaptam tőle egy levelet, hogy azonnal mehetek, tanítóra van szükség. Merre menjek, hogy menjek, ez megint nagy probléma volt, mert esett az eső, a hó, sok volt a talajvíz még a kőúton is. Óriási kerülővel lehetett bejutni Soltvadkertre, ismeretlen helyeken, nagy hóban, esőben, szélfúvásban, mégis azt mondtam, én megyek. Ekkor már nem tanítottam Bócsán, mert felvettek egy másik tanítót, nekem pedig felmondtak. A hosszú útra nem egyedül, hanem Istvánnal indultam el, a legfiatalabb bátyámmal. Soltvadkerten felültünk a vonatra és mentünk Kalocsa felé. Kalocsa előtt leszálltunk. Csak havat láttunk mindenfelé, meg néhány fát. Érdeklődtünk, hogy merre van Szakmár, mutattak egy irányt, de nem láttunk a nagy fehérségben semmit. Estefelé, mire odaértünk, még a köd is leereszkedett. Ismét kérdezősködtünk, Keserúteleket sem volt egyszerű megtalálni. Közben láttunk egymás mellett 5-6 házat, semmi udvar, csak lakóépület volt és melléképületek. Úgy hívták ezeket, hogy szállás. Mi továbbra is Keserúteleket kerestük, mert a bíró fia ott volt plébános, ő hívott engem tanítani. Már besötétedett, amikor odaértünk. Megmutatták, hogy hol van a plébánia, ahol a pap várt, mert tudott érkezésemről. Ott éjszakáztunk, másnap szánkóra ültünk, és elmentünk Felsőerekre. Felsőerekszállás, mert ez volt a hivatalos neve, olyan 300 lakosú település volt. Ott kezdtem tanítani 1940. január 20-án. Az a dátum a nyugdíjazásom szempontjából is fontos volt, onnan számították a munkaviszonyomat. Az ottani tanító fizetés nélküli szabadságot vett ki, és hosszabb időre elutazott a férjével. Amíg vissza nem jött, én helyettesítettem.

– *Milyen volt ott az élet a világ végén?*

¹⁶⁴ Honismereti kiránduláson – néhány évvel Veronka néni halála előtt – is jártunk ott, mikor megtalálta hajdani iskoláját.

– Kalocsai hímzéssel foglalkoztak, a kislányok is bő ruhában jártak, egyen-egyen 13 ruha is volt. Saját maguk készítették, ügyesen varrtak a kicsik is. Nagyon megszerettem őket, meg ők is engem, de csak nem éreztem jól magam, mert vágytam vissza a Jászságba. Édesapánk belénk plántálta a Jászság szeretetét. Megvártam, amíg visszajött az a tanító, akit én helyettesítettem, és rögtön visszamentem Bócsára.

Abban az évben halt meg édesanyám, a második agyvérzés „elvitte.” Gábor, a legidősebb bátyám – aki ’41-ben behívót kapott – éppen otthon volt látogatóban. Lelkendeztünk, hogy néhány napra szabadságolták – gyalog jött a bugaci állomásról –, édesanyám meg nemsokára leesett a székről, és nem is kelt fel többet. Lebénult, ápolni kellett. Bócsán halt meg, és Félegyházaán temettük el az ótemplom sírkertjébe.

’41 szeptemberében ismét Bócsán tanítottam, Zöldhalmon, csak nem kinevezettként. ’42 újévén meglátok egy embert a plébánia melletti lakásnál, ahol a kisegítő tanító lakott albérletben. Megismertem rögtön, Török Ignác volt, az az ember, akinél Felsőereken laktam, amikor ott tanítottam. Eljött értem, hogy menjek újra, mert nincs tanítójuk. Elvisznek, kineveznek, nem ideiglenes állásban leszek. Meg kellett várni a mise végét, mert én voltam ott a kántor is. A plébánosnak említettem az új ajánlatot, mert ő volt az iskolaszék elnöke, de nem akart elengedni. Mégis aláírtam a szerződést, és már haza sem mentem. Szóltam a kocsisnak, felültünk a szánkóra, meg sem álltunk Felsőerekig. Ott már egy másik plébános volt akkor, Lovas Istvánnak hívták. Sok szállás tartozott Szakmár községhez, így lett nagyközség, mert terjedelmes volt a határa és növekedett a lélekszáma.

– *Említette, hogy mennyire kötődtek Jákóhalmához. Nem volt szándéka itt tanítani?*

– Megkaptam a kinevezést, de közben csalogattak haza is, Jákóhalmára. Édesapám is gyakran mondta, hogy ő bizony szeretne hazajönni Jákóhalmára. Közben Varjason¹⁶⁵ megüresedett az állás, mert Szécsényi Erzsébet,¹⁶⁶ az ottani tanító, elköltözött. Írtak, hogy jöjjenek, adjam be a kérvényt. Választás útján történt az állás betöltése, az iskolaszéki tagok szavaztak igennel, vagy nemmel. A pályázatok elbírálása során a helyi

¹⁶⁵ A két jászjákóhalmi Klebelsberg-féle tanyasi iskola egyike. 1927-ben épült a község határának legtávolabbi pontján, a legközelebbi műúthoz 5 km-re. A kötött, feketeföld miatt esős időben szinte megközelíthetetlen volt. 1961. december 16-án hajnalra részben leégett, de még két és fél évig volt oktatás a volt tanítói lakásban. 1964-ben a Községi Tanács lebontatta; ma a mellette álló kereszten emléktábla hirdeti a helyét. E riport készítője is ide járt iskolába 13 éves koráig.

¹⁶⁶ Szécsényi Erzsébet (1920-2008) is kezdő tanítóként került a Varjasra, ahol rokonai voltak. Az ő szülei azonban Nagykátán éltek, ezért később haza távozott.

születésű, megfelelő végzettségű egyén, előnyben részesült, hazavitték a falujába. Engem is szerettek volna hazahozni. Én nem ismertem annyira Jákóhalma határát, de mindig rosszat hallottam róla: „Jaj, lelkem, a Varjas!” Ezért megkérdeztem a bátyámat, Sándort, hogy mit szól hozzá. Milyen az a hely, hogy néz ki? „Hát, mondta, nagyon sokszor jó lenne, ha az embernek szárnya volna, mert akkor egész szépen tudna közlekedni.” Ennek tudatában úgy döntöttem, hogy nem megyek haza. Maradtam Felsőereken, egészen '43 február végéig.

Nemsokára ismét jött egy levél, és személyesen is eljött agitálni Nagy Jóska, édesapám Erzsébet nevű testvérének a fia, akivel legjobban tartottuk a kapcsolatot. Közölte, hogy a kapitányréti¹⁶⁷ iskola tanítói állása megüresedett, jöjjenek haza. Édesapámat megkérdeztem: mondta, hogy kőút mellett van Jákóhalma és Apáti között, így áldását adta rá.

– *Akkor most már a végleges búcsú következett a Kiskunságtól?*

– Beadtam a kérvényt Jákóhalmára, és február felé kaptam az értesítést, hogy megválasztottak, azonnal elfoglalhatom a helyemet. Felsőereken fájó szívvel mondtam le. A gyerekek sírtak, hogy ne menjek el, ne hagyjam ott őket. Olyan tanítványok soha nem voltak a kezeim között azóta sem, nagyon jó osztály volt, összevontan elsőtől hatodikig. Helyesírás szempontjából csak az „ly” jelentett gondot, nem tudták helyesen írni, mert ott nem azt mondják, hogy folyó, hanem azt, hogy foló, a Kalocsa környéki beszédnek ez a jellegzetessége. Gondoltam néha arra, hogy kár volt otthagyni, de hiába, ha az ember nem érzi jól magát, mindenkitől távol voltam. '40 júniusában, mikor megkaptam összevontan az első fizetésemet, kerékpárt vettem rajta, mert kellett a közlekedéshez. Pali bátyám két fiával, Palival és Lacikával laktam, hogy ne legyek egyedül.

A plébánosnak megmutattam a jákóhalmi iskolaszék értesítését, ezt követően vonatra ültünk a gyerekekkel, és elmentünk Bócsára. A csomagok elszállítását úgy oldottuk meg, hogy Sándor bátyám küldött egy fuvarost Szakmárra, ő elvitte Bócsára, onnan pedig egy másik fuvaros hozta tovább Félegyházaig. Félegyházától szintén kocsival jöttünk tovább. A kora délutáni órákban érkezünk meg Lacikával a kapitányréti iskolához. Nem várt senki. A kocsiról lepakolták a csomagom az iskola folyosójára. Szegény Lacika siránkozott a vadidegen helyen, amíg elmentem a kulcsért. Estére sikerült

¹⁶⁷ A másik tanyasi iskola volt Jászfákóhalma határában; félúton Jászapáti felé a 31-es műút mellett. Szintén 1927-ben épült, megérte a '70-es éveket, de az utóbbi időben már csak alsó tagozatosok jártak ide, és esténként a járási művelődési autóról filmvetítést és ismeretterjesztő előadásokat tartottak. A '70-es évek második felében járszági polgári védelmi bázis épült mellette; maga az épület – a fatorony nélkül – ma is áll.

bepakolnunk. Édesapám a másik gyerekekkel másnap érkezett meg a nagyhalmi állomásra.

A következő nap már jöttek is a gyerekek, szombat volt, először beiratkoztak. Itt éldegéltünk ezután.

– *Visszafelé is működött a kapcsolattartás a Kiskunsággal? Hiszen eddig onnan vágyakozott a Jászságba, a rokonság nagy része viszont ott maradt.*

– Ahogy közeledett a front – még Péter-Pál előtt¹⁶⁸ – gondoltam, meglátogatom a rokonokat, lemegyek a Kiskunságba, hátha nem is látjuk többé egymást. Abban az időben már nagyon bombázták a vasutakat; nem mertünk vonatra ülni, gyalog messze volt, így maradt a kerékpár. Megkértem az egyik szomszédasszonyt, Lukácsi Ferenc feleségét, hogy jöjjön velem, ne menjek egyedül. A családja nehezen egyezett bele a „kirándulásba.” Korán szerettünk volna indulni, de elaludtunk, így csak 4 óra körül keltünk útra. Apáti fele vettük az irányt, onnan Kisér, Újszász, Abony, Cegléd következett. Abonyig meg sem álltunk, ott bementünk egy kocsmába, megreggeliztünk, egy órahosszát pihentünk. Onnan már könnyebb volt továbbmenni, mert „lefelé hajlott” az Alföld. Kecskemétet elhagyva kilyukadt a kerékpár, ezért segítséget kértünk az egyik közeli tanyán. A gazda nem örült nekünk, azt hitte, hogy kémek vagyunk. Nem is nézte jó szemmel, hogy ott ragasztottuk a kerékpárt. Mikorra elértünk a bátyámhoz, 9 órahosszát kerékpároztunk a két megállót leszámítva.

4-5 napig voltunk nála, elmentünk Bócsára is. Visszafelé már elkerültük a nagyvárosokat, mert kezdték bombázni a ceglédi állomást is. Abony fele tértünk le, mert Szolnokot is tanácsos volt elkerülni. 15 órát kerékpároztunk hazáig, de közben Jászteleknél nagy eső kerekedett. Kénytelenek voltunk megállni, és az egyik rokonnál éjszakázni. Másnap fáradtan, de szerencsésen érkeztünk haza.

– *Hamarosan megérkezett a front, nem messze volt már a háború vége!*

– Itt éltük meg a bombázásokat, a frontot, a háborút. 1944. november 13-án értek oda a szovjetek, harcok is folytak a környéken. Belövést kapott az iskola, meg néhány tanya.

A falun 15-én haladt át a front, de én a tanítást már október közepén befejeztem. Sokan menekültek Apáti felől, volt, aki a németek miatt, volt, aki jobbnak látta önként elhagyni az országot. Az iskola melletti kis erdőben¹⁶⁹ is sikerült néhány embernek elrejtőzni a németek elől. Már nehézkes volt

¹⁶⁸ Június 29. előtt.

¹⁶⁹ Nem azonos a műút másik oldalán fekvő kapitányréti erdővel. Ezt csak 1950-ben telepítették Horváth Gáborék államosított földjén.

átmenni az út másik oldalára is a sok eső és a dübörgő harckocsik miatt. A gyerekeket kivezettem az iskolából, elköszöntem tőlük, mondván, hogy majd szólok, amikor ismét tanítás lesz.

A front időszakában nem volt tanácsos az iskolában maradni, ezért elmentünk a dósai határba egy ismerőshöz. Jákóhalmán decemberben újra megkezdődhetett a tanítás, de a kapitányréti iskola teteje lövést kapott, így én nem tudtam ott tanítani. A faluban viszont úgy osztották szét a gyerekeket, hogy én is kaptam egy osztályt. A tanyaiak közül néhányan bejártak, de voltak akik nem.

'45 májusában elkéredzkedtem a plébánostól, és lementem Sándor bátyámmal a Kiskunságba kocsival. Vonattal akkor még nem lehetett járni, mert például a dósai vasutat is felrobbantották minden áteresznél. Az élet még nem volt teljesen a rendes kerékvágásban. Voltak, akik szerettek a zavarosban halászni, és azok nagyon jól érezték magukat. Csak augusztusban jöttem haza az egyik sógorommal, hogy mégsem egyedül jöjjenek. Akkor már részben lehetett vonattal is közlekedni.

– *Gondolom, közben a családalapításra is jutott idő.*

– Igen, közben megismerkedtem a leendő férjemmel, akivel 1946. január 24-én házasságot kötöttünk. A férjem – Lukácsi István¹⁷⁰ – a faluban lakott, de volt tanyájuk az iskola közelében is. A háború után kezdtek visszaszivárogni az emberek a tanyára, helyrehozták az iskolát, részben a tanyaiak, részben a község. '46-ban – húsvét előtt – szólt az akkori plébános, Lékó Béla,¹⁷¹ hogy rendben van az iskola, nézzem meg, tudom-e kezdeni a tanítást. A párom nehezen állt kötélnek, nem akart kijönni a tanyára, de az én kimenetelem után néhány nap múlva ő is megjelent. Később kerékpárral jöttment a falu és a tanya között. 1953. szeptember 1-ig laktunk ott, akkor beköltöztünk a faluba. Négy gyermekem született: Imre 1947-ben, Pali 1950-ben,¹⁷² Veronka 1952-ben és Marika 1954-ben. Ők már egy kivételével elvégezték a főiskolát, egyetemre jár. Egyelőre Pesten vannak, de nem szeretik ott a levegőt.

Édesapám a háború után lement Félegyházára, és ott is maradt 1949-ben bekövetkezett haláláig. Édesanyám mellé temettük. Kívánsága szerint

¹⁷⁰ Jeles redemptus – „malmos” család leszármazottja.

¹⁷¹ Lékó Béla (1894 -1959) plébános, aki teológiai cikkeket is írt, katolikus lapot is szerkesztett. Szülőfalujában – Jászjákóhalmán – 1939-57 között volt plébános. Miskolcon halt meg.

¹⁷² A Jászságban ő vált a legismertebbé a családban, mert építészmérnöki végzettsége mellett – miután 1978-ban hazaköltözött Budapestről - újságíróként is több jászági és megyei lap szerzője, illetve főszerkesztője.

Jákóhalmán szeretett volna nyugodni, de édesanyám is Félegyházán volt eltemetve, így másként alakult. Fogtam egy darab hazai földet, betettem egy stanicliba,¹⁷³ elvittem Félegyházára, és betettem édesapám koporsójába. Így, bár nem nyugszik jáász földben, de a feje alatt mégis van egy jákóhalmi rög.

Mikor bejöttünk a faluba, a férjem is bekapcsolódott a tanításba, az orosz nyelvet tanította. Ő a hatvanas években, én pedig négy évvel ezelőtt mentem nyugdíjba. Mindvégig alsó tagozatban tanítottam, annak idején úgy képeztek bennünket, hogy a tanítás mellett papok, kántorok, orvosok is legyünk. A hatvanas évek elején az úttörő mozgalomba is bekapcsolódtunk, majd '68-tól a honismereti szakkör tagja lettem. A férjem hosszú éveken át volt a Népfront elnöke, így én is kivehettem részem a társadalmi munkából, különösen a gyűlések, előadások megszervezése terén. A nyugdíj korhatárt elérve egy évig Boldogházán¹⁷⁴ is tanítottam, mert a legkisebb lányom akkor még szakközépiskolába járt.

Most kertészkedünk itthon. '72-ben megszerveztem a bedolgozást az árokszállási¹⁷⁵ háziipari szövetkezetbe. Kezdetben csak négyen, ma több mint harmincan állunk velük kapcsolatban. Azóta is sokszor gondolok a pákai évekre: nagyon nehéz volt akkoriban egy néptanító élete.

---

173 Papírzacskó

174 Jáászboldogháza

175 Jáászárokszállás